

Den store stormflod 1872 ramte også Køge Bugt

Af Kjeld Ejedorf

Med hus og hjem og en adresse ved Roskilde Fjord ville enhver ejendomsmægler uden tvivl værdsætte den attraktive beliggenhed for sine kunder. En dag i december 2013 var det slut med det gode naboskab. Mange beboere blev konfronteret med naturens luner, da Bodil stormede ned gennem fjorden og drev vandet fra Kattegat helt ned i den inderste krog ved Vikingskibsmuseet. I kølvandet fulgte en stormflod, hvor højvandet undervejs satte flere rekorder. Højvandet blev opgjort til 2,06 m.

Den ekstreme stormflod havde fundet den helt rigtige vinkel til at skade mest muligt. Den nordvestlige vind, vindstyrken, retningen og varigheden passede lige til at tvinge flere hundrede beboere fra hjemmet. Bodil ramte naturligvis også mange andre eksponerede kyster i Danmark, men via TV fulgte især de nervepirrende reportager fra oversvømmelserne i Jyllinge Nordmark og museet med de ikoniske vikingskibe. Det blev en gyser, og glemt var, at Roskilde Fjord tidligere var blevet ramt af voldsomme oversvømmelser.

Aldrig i mands minde

Alligevel er Bodils oversvømmelser set med historiens stormflodsbriller ikke helt så imponerende. Bare 12-14 km fra Roskilde ligger Køge bugt som et helt anderledes åbent farvand ud til Østersøen. Ved stormfloden den 13. november 1872 blev Danmark hjemsøgt af en orkan og en overvældende stormflod ved udsatte kyster. Køge Bugt blev også ramt. Mange steder i landet nåede højvandet ifølge aviserne 12 fods højde, som det hed dengang. Dvs. godt 3,60 m.

Gennem et par uger havde stormende vejr presset vand ind i Østersøen. Samtidig stod vandet oppe i den Botniske Bugt flere fod højere end i den sydlige del af Østersøen. Denne uligevægt måtte vandoverfladen udligne ved bedst givne lejlighed. Vindretningen skiftede den 10. november og gik over i nordøst. Vinden udviklede sig undervejs til en orkan, der skubbede til Østersøens skrånende vandoverflade, så den nu fik en uimodståelig kraft ned mod de danske og tyske østersøkyster. Vandet i Østersøen kunne imidlertid ikke strømme hurtigt nok ud gennem de danske bæltter. Da vandoverfladen

Kjeld Ejedorf, født 1944. Fhv. lærer i Brøndby. Har en længere årrække interesseret sig for naturfredning, historie og amatørarkæologi for Køge Museum. Holder foredrag om stormfloden.

Køge havn efter stormfloden. Strandet barkskib ved havnen. Vue over Køge Bugt i nordlig retning. Akvarel af Carl Baagøe 1873. Køge Museum.

i Kattegat pga. orkanens retning og styrke samtidig stuede sig op mod de samme bæltter, var der en tid sat en effektiv bremseklods mellem Østersøen og Kattegat. Vandet oversvømmede nu mange lavereliggende kyster. Bølgebevægelsen fra nord mod syd kaldes Østersøens "badekars-effekt".

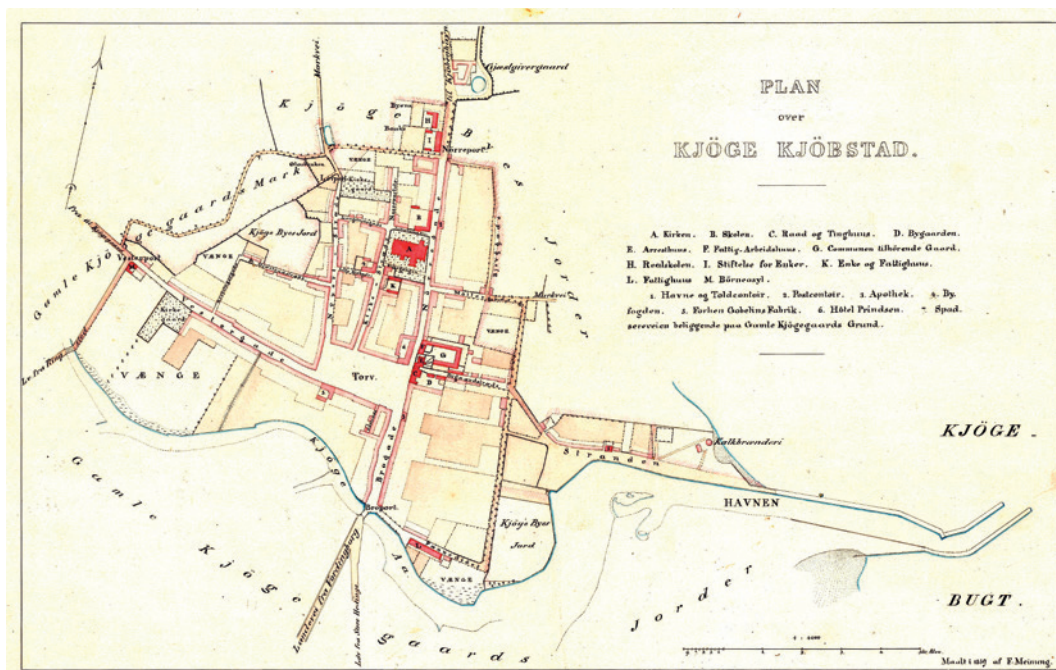
Oversvømmelsen kom uden varsel

Stormfloden eller *vandfloden* var en kendsgerning. En af Danmarks største naturkatastrofer var i fuld gang. Dagen blev en iskold fornøjelse med sne, regn og hagl fra oven og med en temperatur omkring frysepunktet. Det gik ud over søfolk og andre, der måtte være udendørs.

Med oversvømmelsen fulgte en overmåde lang række af strandinger af store sejlskibe og tab af menneskeliv. Skibene kunne ikke føre sejl, og ankrene holdt ikke, skibene måtte strande. Omkring 260 små og store skibe strandede eller forliste denne dag med mange tab af menneskeliv. Det blev en rædselsfuld danmarksrekord.

Efter blot nogle dages avisreportager svulmede katastrofens omfang. Danmark var blevet ramt af årtusindets orkan, og søen rejste sig til en højde, ingen erindrede at have oplevet før.

Ved oversvømmelsen druknede næsten hundrede mennesker på landjorden, de fleste på Lolland og Falster. Det blev endnu en traumatiserende oplevelse, når de overlevende beboere vendte hjem. Husene var ruinerede. Over det sølede, trøstesløse landskab hang stanken af rådne afgrøder og døde husdyr. Det varede flere uger, før alle ligene blev fundet og begravet. Brøndvandet var råddent og boha-

vet borte. Der opstod en akut mangel på beklædning, kartofler, brænde, brød og øl – ja og husly.

Frit spil for vandfloden

I Køge Bugt blev vandet presset over mod Køge og udbredte sig i en skrå stilling op mod den inderste del af bugten. Her lå den lave flade kystlinje med udstrakte revler og strandenge. Intet kunne dæmpe vandfloden. På Kystvejen nr. 262 på

Køge købstad med havnen. Bemærk det smalle havneindløb og kalkbrænderiet. Korttegning 1859 af F. Meinung. Geodatastyrelsen, historiske kort, økonomiske kort, købstæder, Berggreens kort, Køge.

Skibe i havsnød foran Køge havneindløb. Maleri af Holger Drachmann. Foto Bo Olsson. Privat eje.

Køge havn set ude fra molen og ind mod byen. Her er Køge Bugt atter rolig efter stormfloden. I midten af billedet ses endnu strandede skibe. Maleri af C. Eckardt. Køge Museum, indkøbt i 2019.

Strøby Strand lå et bindingsværkshus bare et halvt stenkast fra kysten, hvor beboerne måtte sømme planker fast på væggene for at redde huset. Huset holdt, og væggene af kalksten blev stående. Op ad huset lå bagefter store dynger af rullesten, tang og planker og andet vraggods. Åer og bækkes udløb i Køge Bugt blev en tid spærret af sand og store tangdynger, så baglandet ikke hurtigt nok kunne befries for oversvømmelserne.

Havnebyen Køge

Køge fik sin del af ulykkerne. Den lille købstad med åhavnen havde ingen forsvarsværker mod stormfloden. Vandet steg hastigt og havskummet fløj ind over byen.¹ Allerede om natten fik de lavest liggende huse i Køge vandet at mærke. I et hus ved Carls Bro gæde hunden voldsomt, indtil familien vågnede og opdagede faren. I største hast måtte beboerne tage flugten. Senere kom folk vadende, kvinder med børn på armen, mænd med gamle folk, kvinder og børn på ryggen.²

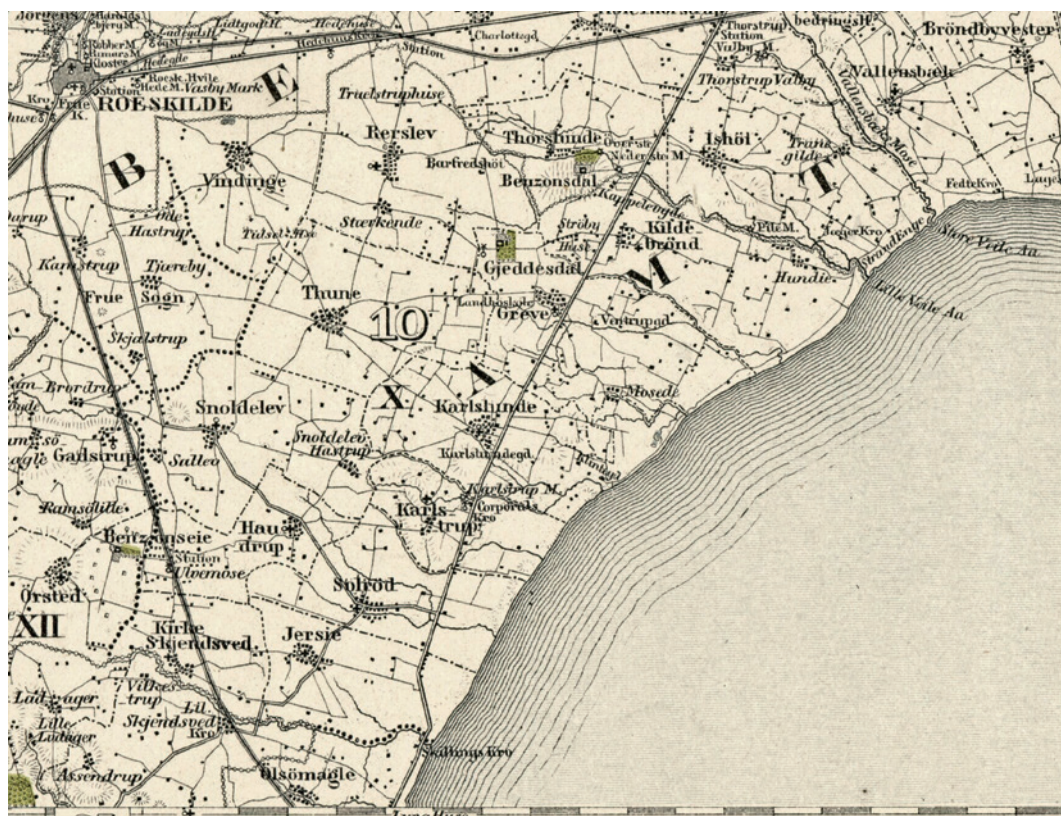
Utroligt nok klarede de mange andre indbyggere frisa, men det var på et hængende hår. Flere steder greb behjertede mænd ind og frelste de beboere, der modløse, våde, iskolde og forvirrede trængte til øjeblikkelig hjælp i deres oversvømmede huse. Havnen blev skadet og overdynget med tang og

vraggods. Trods bølger og alskens forhindringer gik skibsbygger Flindt med fem raske folk ud i en båd og roede fra havnen og ud til kalkbrænder Jensens hus yderst i havnen. Kalkbrænderens familie var i akut livsfare. Kalkbrænderen boede her med sine tre børn og sin gravide kone. De nåede huset og fik familien trukket over i båden, hvorefter huset faldt sammen. Kalkovnen gik samme vej. Senere samme dag roede Flindt med sine folk ud til Becks mølle, reddede møl-
lerens familie og fik gennet husdyrene op på 1. sal.

Hele Køge var dækket af vand med undtagelse af Torvet, og især nord for Køge bredte oversvømmelsen sig ind over det lave land mod Ølsemagle og Højelse.³

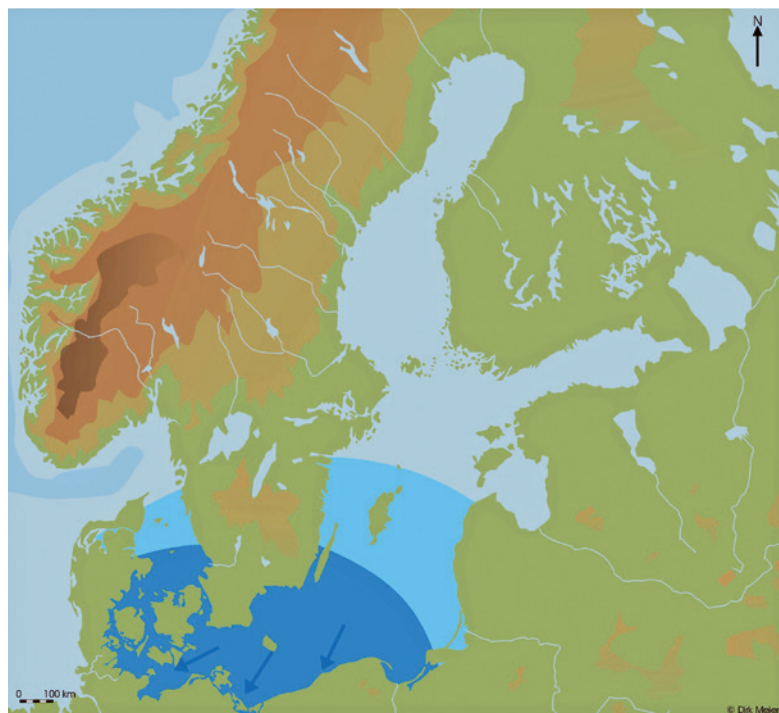
Stormfloden fik ram på den spirende industriby. Jernbanen til Næstved og Roskilde blev stoppet nogle dage, og gasværket blev ligeledes afbrudt, så byen henlå i totalt mørke om aftenen. Køge havns moler, bolværk, og havnefyrt blev alvorligt skadet. Sand, tang og drivgods trængte ind i havnebassinet, så havnedybden blev formindsket til skade for handel og skibsfart. Papirfabrikken Valdemarshaab måtte stoppe produktionen et par uger. En familie boende ved papirfabrikken

Kortudsnit fra Lyng Huse ved Køge og mod nord til Vallensbæk. Korttegning af Mansa. 1853-55 med flere efterfølgende korrektioner. Bemærk jernbanen til Roskilde, Skillingkroen og den lige moderne landevej forbi kroen til Høje Tåstrup. Det kgl. Bibliotek.

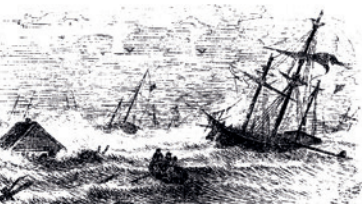
Den 13. november 1872. Stormfloden og orkanen kulminerer med en mægtig høvandsbølge presset mod de sydlige kyster af Østersøen (mørkeblå farve). Gengivet med venlig tilladelse af Dr. Dirk Meier.

nåede at slippe væk takket være togets hjælp. Julius Schytte forstod at skildre dramaet i sin stormflodsbog:

“Et hus, hvori en familie på 6 personer boede, fristede i hin skrækkelige dag livet på taget indtil det brusende jernbanetog, kastende de påtrængende søer til side, standsede og tog den vandlidte familie med til Roskilde.”⁴

Ude på Lyngen ved Køge boede en fisker med sin familie. Vandet steg og gavlen faldt. Familien blev undsat pr. båd, men manden ville ikke forlade huset og sin ko. Den var trods alt familiens formue. Senere forsøgte han til fods at undslippe med koen, der brølende fulgte ham gennem vandmasserne. Til sidst blev han alligevel reddet, men koen forsvandt, sådan fortæller historien.

Fra Kjøge under Stormen

Køge havn under stormfloden. Raske folk styrer mod kalkbrændestens hus for at redde familien. Tegning af Julius Schytte: Stormfloden den 13de november 1872, en samlet Beretning. 1873.

Hotel Prindsen

Katastrofen tiltrak skribenter og kunstnere fra København. I vore dage ville man kalde den slags nysgerrige personer for stormflodsturister. Et par af dem indlogerede sig på Hotel Prindsen på Torvet. Fra de overfyldte lokaler forlød det fra Holger Drachmann og Valdemar Korfitzen fuldstændigt enslydende:

“I Hotel Prindsen lige over for den gamle Rådstueport var der fuldt af strandede kaptajner, assurancebefuldmægtigede og andre

befuldmægtige. En tobaksdamp stod over det hele, og igennem denne damp hørte jeg strandingshistorier, indtil jeg selv forekom mig som et strandet skib, der måtte skaffe sig af med sin ladning.”⁵

Hvorfor deres tekster er fuldstændig identiske, det kan undre. Drachmann skrev sine ”Pennetegninger” til *Dagbladet* i København, og Korfitzen skrev i sin lille stormflodsbog i december. Med telegrafstationen i Køge kunne de to skribenter, kaptajner og assurandører hurtigt kommunikere med aviser, skibsredere, og bjergningsselskaber. Telegrafene var dengang en altafgørende livline. Men nu skiltes vejene for de to. Fra Køge rejste Drachmann videre til Møn og Falster, mens Korfitzen tog tilbage til København. I december udgav Korfitzen sin lille stormflodsbog fra de stormflodsramte egne i Danmark. Korfitzen skrev om de mange spontane undsætninger af medborgere i Køge: ”Man føler sig uvilkårlig stolt af at være dansk.”⁶

Naboskabet til Køge Bugt

Nord og syd for Køge ligger kystlandet, kaldet Jernen. Den lave kyst havde ikke megen betydning for landbruget, men her boede fiskerfamilierne. På den tid var der af fiskere 11 i Køge og 10 i Strøby Egede. Fiskerne på Strøby Strand mistede redskaber for 2175 rigsdalers værdi, fortalte en senere vurdering.

På den øvrige Jerne mellem Køge og Skillingkroen lå en række lavtliggende huse ved Københavnsvejen. Resultatet var givet på forhånd. Ølsemagle sogn med Lynghuse ligger i Køges nordlige udkant og her fandt den høje vandstand rigelig plads. Vandet nåede 1500 meter ind i landet og dækkede 200 hektar. Vand, sand, tang og dynd fik ram på 25 gårde og huse. Som det hed sig fra disse ulykkelige beboere, at var vandfloden ikke kommet så pludseligt, kunne de have reddet sig forinden. Køge Bugt kom med hele bredden rullende ind over Københavnsvejen i to alens højde. Nu måtte mange tilbringe natten og hele formiddagen på loftet.⁷ Regnen piskede ned fra oven, og Schytte skrev, at så vidt øjet kunne nå, så man ikke andet end vandet og hørte ikke andet end orkanens tuden og brændingens brøl. Og det var et udsagn, der nok kunne gælde alle strækninger ved Køge Bugt.

Mens vandet skvulpede under loftsbrædderne, oplevede beboerne døds kampen for deres kreaturer, får, svin og høns nede i stalden. Lervægge og skorstene faldt sammen, mens afgrøder og kartoffelkuler blev ødelagt, og hjemmets brændsel forsvandt. Det siger sig selv, at brønde og boliger var

Den nye banegård i Køge med forbindelse til Roskilde og Næstved blev afbrudt fra begge sider under stormfloden. Banegården husede også post- og telegrafstationen. Tegning 1870 af C.M. Tegner.

Efter stormfloden var der brug for arbejdsfolk. En god håndværkers dagløn var dengang ca. 1 rigsdaler, eller 96 skilling. Den 16. november 1872. *Kjøge og Omegns Dagblad*.

Papirfabrikken Valdemarshaab i Køges nordlige udkant blev ramt af oversvømmelsen, og måtte stoppe produktionen et par uger. I baggrunden til venstre for skorstenen anes Køge Bugt. Fabrikken nedbrændte i 1875, indirekte foranlediget af den såkaldt "Lille Stormflod" i 1875. Fabrikken lå ved det senere Codan Gummi.

ubrugelige, indtil beboerne fik hjælp til at genoptage deres daglige liv.⁸ For den enkelte familie var nøden katastrofal, for vinteren var nær. Der var behov for den største medfølelse.

Hjælpen kom fra hele Danmark

De ramte beboere blev benævnt som stormflodsofre eller de vandlidte. Og der blev i dagene efter iværksat landsdækkende indsamlinger af Centralkomiteen, hvor pengene skulle gå til de mest udsatte mennesker med størst trang. Velgørhedsforestillinger og basarer blev spontant sat i værk som støtte.

Historierne om de modigste folk i byen fik ekstra stor spalteplads i landets aviser. Læsere med situationsfornemmelse kunne let regne ud, at beboerne i de oversvømmede egne havde været ude for grufulde oplevelser. Det gav utvivlsomt et ekstra incitament til pengeindsamlingen. Kassereren for Køge-komiteen meddelte i avisen et par dage senere, at Deres Majestæter Kongen og Dronningen tilstillede Køge by 400 rigsdaler, og Hans Kongelige Højhed Kronprinsen ligeledes med 100 rigsdaler.⁹ Kjøge Sparekasse donerede 500 rigsdaler¹⁰. For en god håndværker svarede en rigsdaler til en dagløn.¹¹

Men den 28. december fødte kalkbrænderens kone en søn, der døbt Lars Peter Jensen, ja, så var byens første bekymring ude af verden.¹² Året efter modtog Flindt en kongelig nådesbevisning for udvist mod samt medaljen for druknedes redning.¹³ Da indsamlingen sluttede ved nytårstid, rundede beløbet 1 million rigsdaler, så Centralkomiteen måtte henstille til danskerne om at indstille barmhjertigheden. Beløbet oversteg behovet. Et overslag over skaderne

Da gasværkskasserer, købmand Bent Svendsen stred sig gennem det iskolde vand ved oversvømmelsen i Køge havn, blev han ramt af et ildebefindende og sank død om. Dødsannonce den 19. november 1872. Kjøge og Omegns Dagblad.

omkring Køge viste, at havnen blev vurderet til 7.000 rigsdaler, jernbanen til 12.000 rigsdaler, papirfabrikken 13.000 rigsdaler, Ølby Lyng 1.000 rigsdaler og Ølsemagle sogn til 6.000 rigsdaler.¹⁴

Stranding efter stranding

Skillingkroen blev et nyt omdrejningspunkt for søfolk og et mødested ved de mange strandingsauktioner. Ved kroen og broen over Skensved Å passede landevejen mellem Køge og Tåstrup. Fra kroen og op til stranden ved Karlslunde boede ikke mange mennesker. Mellem Brøndby Strand og Køge Sønakke på Stevns strandede omkring 40 store sejlskibe, mest med trælast. Takket være den høje vandstand blev mange skibe løftet langt ind mod kysten. At de strandede på en sandet og lav kyst var medvirkende til søfolkernes senere redning og skibenes rimelige tilstand.

Offentlig taksigelse til redningsfolkene i Køge fra nogle af stormflodens ofre. Mon ikke takken var mere værd end medaljer? Den 20. november 1872. Kjøge og Omegns Dagblad.

Militæret blev straks udsendt til de oversvømmede egne for at indtegne og beskrive stormflodens omfang. Kortudsnit mellem Køge og Jersie Strand. Oversvømmelsens udbredelse markeret med rødt på Generalstabens kort. Papirfabrikken og Skillingkroen kan ses på kortet. Rigsarkivet.

Når kaptajn og søfolk kom i land, havde de pligt til at besvare herredsfogedens spørgsmål om ulykkens forløb. Flere af kaptajnerne erklærede sig ude af stand til straks at afgive nærmere forklaring, da de var meget forkomne af kulde og nattevågen efter deres desperate bestræbelser på at redde livet og skibene.¹⁵ Søfolkene blev alle reddede bortset for tre hollændere. Strandfogeder og herredsfogeder skulle så sørge for indkvarteringen, som loven og juraen tilsagde, for at beskytte de strandede søfolk, skibene og deres ladning, indtil skibene var trukket ud, solgt eller kondemneret. Det var noget af en opgave. Hvis et skib var strandet og blev erklæret for *vrag* af skibskyndige folk, ville skibets forsikring give ejeren erstatning alt efter betingelserne. Så blev skibsvraget sat til salg, og indtægten tilbageført til forsikring eller ejer.

Lasten skulle hurtigt ilandbringes efter kaptajnens, strandingskommisionærernes og skibsredernes ønsker, og alt satte på auktion. Skibene ribbedes bogstavelig talt for gods og inventar. Tab er tab, men red hvad reddes kan. Stranden

Besigtigelsesmand D.H. Gundersen blev af Det norske Veritas udsendt til Danmark for at undersøge omfanget og forklaringen på de mange norske skibes strandinger. Udsnit af kortet for Køge Bugt med tilføjet rød markering af skibene, samt Skillingkroen og Køge med grøn markering.

Den norske bark Axel af Tønsberg med trælast strandede nær Skillingkroen. Mandskabet reddede sig i land næste morgen. Erklæret som vrage. Kom ikke ud igen. Gengivet med venlig tilladelse af rederiet Wilh. Wilhelmsen, Tønsberg.

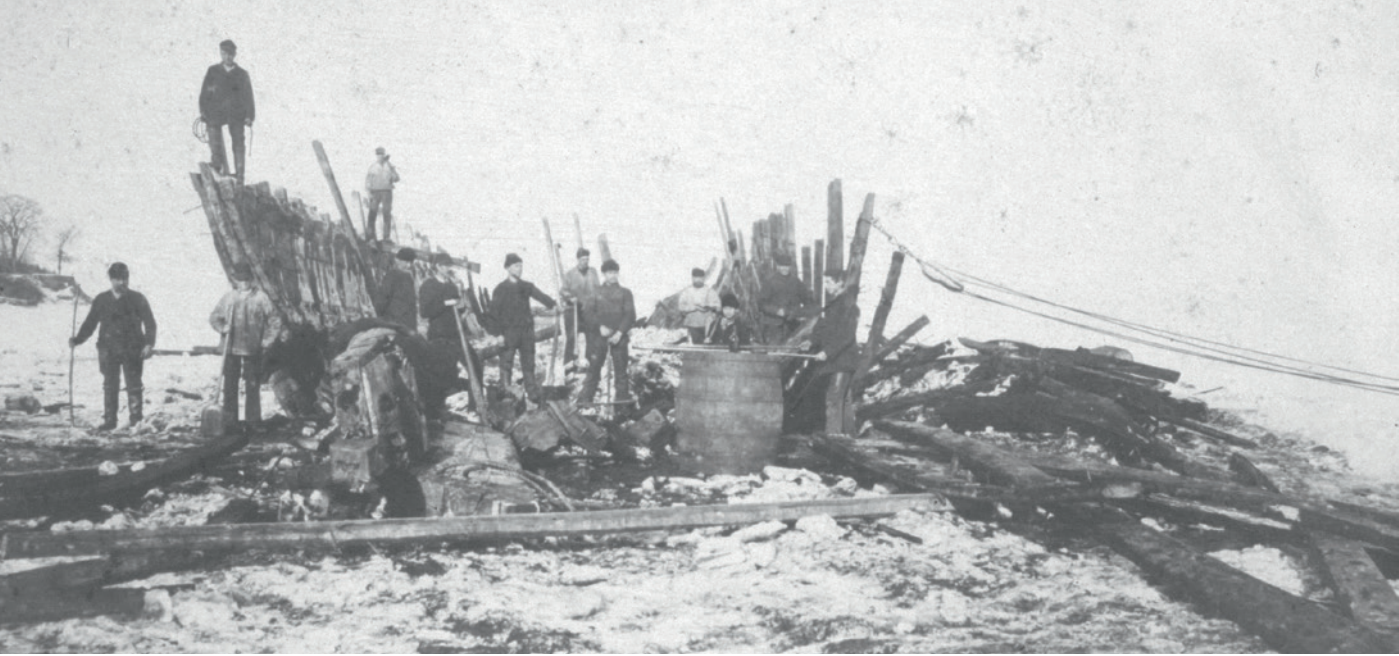
kunne let have udviklet sig til et tag-selv-bord. Derfor blev lokale folk ansat som strandvagter over det ilandbragte tømmer. Der var masser af arbejde og auktioner gennem flere måneder. Køberen måtte naturligvis selv sørge for den videre transport af varerne. Nu kunne også folk fra oplandet komme til fadet og købe tømmer til en fordelagtig pris.

Den enes død den andens brød

Den chance benyttede gårdmændene sig af i Jersie. De købte 3 skibe og huggede dem op. Og på Karlslunde Strand stod vraget af den tyske bark Adolph. Skibet havde netop klaret en storm over Atlanten med petroleumstønder, men nu gik den ikke længere. Da bjergnings-selskabet Svitzer ikke kunne udtage skibet pga. alvorlige skader opstået efter strandingen, blev skibet solgt på en strandingsauktion. Vraget blev købt af maskinbygger Peder Andersen fra Greve Strand. Fisker Niels Bruun fra Greve Strand gav det næsthøjeste bud, men det rakte ikke.¹⁶

Det hollandske skib Betzy strandede på Lyngen nord for Køge. Dengang Betzy drev mod land, gjaldt det livet for de ombordværende søfolk. I et skæbnesvangert øjeblik vovede skipperens ængstelige kone sig ud på dækket af kærlighed til sin mand for at se, hvordan han havde det. I samme brø-lende sekund væltede en mægtig sø indover dækket, og så var hun forsvundet for stedse. Den ulykkelige skipper kunne intet gøre, bare holde om rattet, indtil skibet stod fast på grunden. De ombordværende fem søfolk reddede livet, og et

Sådan ser det ud, når et strandet skib sidder fast på strandingsstedet. Så kan det sælges på en strandingsauktion til interesserede beboere i nærheden. De fik nu chancen for at gøre et "kup" og skaffe sig godt og billigt skibstømmer. Dette skib strandede ved Bøgeskoven på Stevns nogle år efter stormfloden og ribbes fuldstændigt. Stevns Lokalhistoriske Arkiv.

par uger senere begyndte strandingsauktionerne. Efter begæring af købmand J. Ohlsson i Køge på assurandørernes vegne blev skibet sat på strandingsauktion og solgt for 765 rigsdaler til rederiet Gammelkjøge.¹⁷ Skibet stod ellers særdeles hårdt på sandrevlen ved papirfabrikken. Utroligt nok kom skibet fri igen ved et usædvanligt højvande lige året efter. Heldet var med køberne. Efter reparation i Køge kunne Betzy atter sejle, denne gang under navnet Margrethe.¹⁸ Her drejede det sig om penge og ikke om følelser.

Der var efterspørgsel på søvante folk, der kunne bjerge de strandede skibes last. Alligevel kunne dette arbejde gå galt selv så nær land. Havet var en farlig arbejdsplads. I december blev to både med otte mand ombord ramt af en brodsø nær Køge. Bådene kæntrede, men til alt held kunne andre bjergere i nærheden hurtigt komme til undsætning, så seks mand kunne reddes. Om episoden oplystes, at en af de druknede efterlod sig kone og tre børn. De druknede var fiskere fra Kastrup, mens redningsfolkene var fra Gilleleje. Også fiskere fra Snekkersten deltog i bjergningsarbejdet. *Berlingske Tidende* benyttede lejligheden til at rose de brave fiskere, som ved deres raske og uforfærdede gerning reddede de andres liv.

Vulcan blev brændt

I januar 1873 indrykkedes annoncer for en strandingsauktion over den norske bark Vulcan beliggende på Jersie Strand ved Skillingkroen. Man risikerede ikke at købe katten i sækken, for de bedste enkeltdele nævnes særskilt. Nemlig at Vulcan er kobberfast indtil 12 fods dybde, med jernpumper og jernkæder samt at skibet endnu har sin fokkemast.¹⁹ Vulcan blev købt af bjergningselskabet Oscar Petersen i Ka-

strup.²⁰ Med *Berlingske Tidende* blev læserne gjort bekendt med, at ejeren af barkskibet Vulcan havde besluttet sig til at afbrænde skibet mellem den 29. marts og den 31. marts.²¹ Det er svært at forestille sig, at skibet ikke forinden var blevet ribbet så meget som muligt. Udtagningen af skibet var ikke mere muligt. Jens P. Larsen fra Jersie med flere nævnte, at skibene blev forsøgt "mudret" ud.²² Formodentlig har bjergningsskibe forgæves prøvet at grave en rende ind til Vulcan, så skibet kunne trækkes af grunden. Larsen så til, da Vulcan brændte helt ned til vandgangen. Han fortæller også, at en dag med højvande sejlede bjergningsfolkene ind og pil-lede alt jernet sammen og sejlede det til København. At skibet ikke kom ud, var sikkert en streg i regningen for Oscar Petersen. På strandingsauktionen samme steds over bark Hermod blev det gjort til en betingelse, at sælgeren måtte udtage jernlasten frit i to måneder med sine bjergere.²³

Skillingkroen

En dame har i *Roskilde Dagblad* på jubilæumsdagen tyve år efter stormfloden skrevet et anonymt læserbrev, hvori hun bringer sine erindringer om Skillingkroen.²⁴ Hun troede først, at de mange rygter om oversvømmelsen herude var noget overdrevne. Nu ville hun opleve katastrofen ved selv-syn. Hun boede langt fra Køge bugt. Om eftermiddagen kørte hun med sin mand i hestevogn ned til Skillingkroen. Det var en råkold eftermiddag, men omsider når de frem til Køge landevej (i dag Københavnsvej). Hun overvældes af de mange store græstuer, der er kastet ind over landevejen og markerne. Hendes mand beder hende om at gå ind på kroen og

Skibslanterne købt på strandingsauktion i Skillingkroen, ifølge Martin Larsen fra Vandmøllegården i Jersie. Foto Kjeld Ejedorf 1989.

Energisk aktivitet i Køge havn efter stormflodens hærgen den 13. november 1872. Tegning af Holger Drachmann. Statens Maritima och Transporthistoriska Museer Sverige. Public domain nr. SB 527.

Strandingsauktion over skonnert Betzy af Amsterdam. Skibet blev kendt for kaptajnens kone, der gik over bord lige før strandingen. Det varede et år, førend skibet kom fri af strandingsstedet. Den 3. december 1872. Kjøge og Omegns Dagblad.

Skibskikkert foræret til familien Vedsø af norsk kaptajn i Skillingkroen. Privat eje. Foto Kjeld Ejdorf 1992.

bestille kaffe, mens han i mellemtiden vil sørge for hesten. De skulle gerne nå Køge inden aften. Damen indrømmer, at hun har en skræk for krostuer. Så må læseren selv gætte resten. Men som aftalt går hun alligevel ind og åbner døren til krostuen. Et øjeblik efter smækker hun døren i, og udbryder højt, at i sådan en rædsom bule, der kan vi da ikke drikke kaffe. En af de sidst ankomne gæster i kroen blander sig og benægter, at det er en rædsom bule. Nej Frue! Jeg har været her mange gange, spist og drukket her. Krokonen er den propreste kone, jeg kender.²⁵ Damen får et chok til, for det er Roskilde Amts vejinspektør Manniche, der med andre høje herrer besøger kroen. De er velsagtens på inspektion af de ødelagte veje, men damen vil ikke give sig. Hun fortsætter sin aversion mod kroen. Krostuen ser rædsom ud, den er fuld af rene banditter i de gyseligste lurvede dragter. Se selv. Jamen Herre Gud, svarer Manniche, vandet har jo gået helt op til vinduerne i kroen, hvordan skal der så se ud? Lad os nu gå ind og se på banditterne, Frue. Det er vel forliste søfolk og matroser, der sidder derinde. Nu vågner damen. Hvor havde hun dog været tankeløs og fornærmende. Nu måtte hun så ind i krostuen og gøre det om. Stakkels forliste søfolk. Jeg havde den inderligste lyst til at gå hen og trykke hver eneste beget matros i hånden og bede om forladelse, tilstår hun. Damen har fået en gavnlig lærestreg om ikke at bedømme folk på deres påklædning, det må hun indrømme i avisen, og det har hun aldrig senere glemt. Om kaffegæsterne når frem til Køge inden aften, melder historien ikke noget om.

Sådanne personlige læserbreve i aviserne var ret usædvanlige. En anden læser gav i 1897 sin nøgterne version af oversvømmelsen som et meget forsinket stormflodsvidne:

“Store stykker grøn jord var oprevet og lå slængt henover landevejen. Store hvidkålshoveder og gulerødder lå på vejen og markerne. Mange årtiers vejarbejde var tilintetgjort af et hav, der havde tumlet sig i sin tøjesløshed. Ved stranden lå skibene, flere med kappede master. Herfra og til Køge så vidt det kunne ses, var så godt som alle huse uden vægge, undervæggen var væk, og bohavet lå spredt overalt på markerne. Beboerne var blevet reddet af folk i både. Uden hensyn til faren havde de vovet livet for at redde andre.”²⁶

De norske kaptajner

Det står til troende, at fem til seks norske strandede kaptajner efterhånden blev indlogeret på Skillingkroen i flere uger.

Usædvanlig storm med kraftig fralandsvind over Jersie Strand fik resterne af et skibsvrag til at dukke op. Foto 1993 Ole Helkan. Solrød Lokalhistoriske Arkiv.

Herved havde de fuld opsigt med deres strandede skibe. Køge Bugt skånede ikke kroen, som i første omgang blev sat under vand. Men efter tørlægningen må kroen hurtigt have genvundet sin position som kro. Et rygte var ilet rundt på egnen om de strandede søfolks ubehagelige opførsel.²⁷ En dag kørtes friske forsyninger til kroen. Gårdmændene havde på vognbunden skjult store knipler under forsyningerne, klar til at tampe nordmændene, hvis det skulle blive aktuelt. Nu viste det sig, at de fredelige og taknemmelige søfolk overhovedet ikke voldte nogen problemer. I det hele taget forløb indkvarteringen og søfolkenes ophold på bedste måde med lokalbefolkningens omsorg, som søfolkene var yderst taknemmelige over for.²⁸ Flere kaptajner skænkede maritime effekter til deres plejefamilier som tak.

Med kroen var det business as usual, mens krojordens forringelse ved oversvømmelsen blev takseret af kyndige mænd i sognet. For kroer Schnack blev det en kæmpe nedtur på 1600 rigsdaler.²⁹ Centralkomiteens pengeindsamling var øremærket til de personer, der var i størst trang, og det var kroereren ikke. Da han desuden var sognerådsformand og sognefoged i Ølsemagle, har han ikke stillet sig i forreste række, da erstatningerne blev udbetalt. Andre steder ved Køge bugt afslog gårdmændene ligefrem at modtage erstatning med den begrundelse. Det lader sig dog ikke afklare, om kroereren modtog nogen erstatning.

I tidens løb har krohistorien her fået flere nuancer. Med endnu et læserindlæg i 1934 om stormfloden, skrev fabrikant Vedsø fra Driftbrohus på Ølsemagle Strand med sin insi-

Mindesten på Ølsemaglevej nær Rishøjhallen. Stenen viser, at hertil nåede vandet dengang. I dag er afstanden til Køge Bugt ca. 2000 m. Foto Kjeld Ejdorf 2005.

Stor vinkrukke købt på strandingsauktion på Ølsemagle Strand. Oprindelig var der to krukker. Blev en overgang brugt til opbevaring af svinefoder ifølge ejeren Sofie Jensen, Ølsemagle Strand. Foto Kjeld Ejdorf 1992.

derviden, at strandingsauktionerne i kroen blev holdt af daværende herredsfoged Elberling i en gemytlig stemning.³⁰ Her kom blandt andet distriktslæge Matthiesen fra Køge³¹, om hvem man vidste, at han havde været med ved "jordom-sejlingen".³² Lægen havde også været aktiv i Køge, deltaget i pengeindsamlingen, og havde besøgt de vandlidte i byen. Det maritime samvær med de strandede kaptajner fejlede ikke noget. Når der så kom nogle romtoddyer på bordet, steg stemningen.

Livet går videre

Nord for Skillingkroen fik oversvømmelserne ikke meget alvorlige eller varige virkninger. Moserne blev sat under vand, men så var det heller ikke værre. På Ræveholm ved Karlslunde Strand fik husmand Jens Nielsen i tide gennet sine køer i sikkerhed på Hinbjerg. Da familien vendte hjem kunne det ses, at vandet havde været oppe på øverste kant af underste stalddør.³³

Det meget forskellige strandingsgods, som efterhånden drev i land, var f.eks. planker, hvidkålshoveder og lam. Det blev i første omgang offentliggjort i aviserne under "Bekendtgørelser". Beboerne vidste udmærket, at strandingsgods tilhørte ejeren.³⁴ Mange mente, at det her fundne stammede fra Amager eller Saltholm. Gjorde ingen krav gældende, kunne amtet frit sælge det på auktion. Det var nok ret umuligt at påberåbe sig ejerskab af strandede grøn-

Maleri af Holger Drachmann 1872. Skibene strandet omkring havnen. Skibe var yndede motiver for Holger Drachmanns kunstneriske talent. Køge Museum.

sager. Med planker var det måske lettere, idet mange kunne være mærket med ejerens bogstavkoder. Sognerådet i Karlslunde-Karlstrup brugte fornuften og gav beboerne tilladelse til at samle fødevarer op på stranden, når varerne alligevel havde nået deres "udløbsdato". Selv om lammene var blevet lidt mørke i kødet, så kunne de alligevel spises. Der kom mange lam i sulekarrene ved den lejlighed noterede første-lærer i Karlslunde, Valdemar Mortensen.³⁵

Efter stormfloden i 1872 og den såkaldte Lille stormflod i 1875 mente folk med forstand på fiskeriet, at disse ekstreme hændelser havde forringet fiskeriet i Køge Bugt,³⁶ fordi tangbevoksningen var blevet revet op. Til gengæld fandt fiskere resterne af linjeskibet Dannebrog og skibets kanoner fra søslaget i 1710. Efter stormfloden blev skibenes mistede ankre fisket op, og blev til en god indtægt for fiskerne i Dragør.³⁷

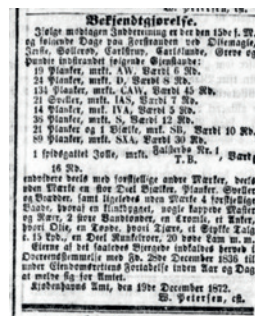
Redaktør Frederik Opffer i Køge skrev nøgternt en halv snes år senere, at de mange aktiviteter gav byen indtægter som en slags kompensation for katastrofen. Mange skibbrudne søfolk kom til Køge på gennemrejse til København og Roskilde, eller tog midlertidigt ophold i byen for at komme til hæfterne igen. Behovet for arbejdskraft var stigende, og det blev en tid med gode fortjenester takket være losningen efter de mange strandinger.³⁸ En opgørelse af kaptajn J.S. Hohlenberg viste, at skibsfarten tabte mindst 2 millioner rigsdaler, altså dobbelt så meget som Centralkomiteen indsamlede.³⁹ Centralkomiteen havde ikke mandat til at hjælpe skibsfarten.

Mindet levede længe

Selv om den nationale katastrofe aldrig fik nogen plads i skolebøgerne, levede mindet længe. Det skrev lokalhistoriker Anna Pedersen på Stevns for hundrede år siden. Med tiden dukkede nye vinkler og historier op, der har holdt liv i stormfloden.

I 1922 offentliggjorde staten en betænkning angående Anlæg af en vej langs stranden ved Køge Bugt. En af de argeste modstandere var ingeniør Barfod fra Hundige, som udgjorde mindretallet i kommissionen. Det ville være aldeles uklogt at lægge en ny strandvej foran Mosede klint. Som argument påpegede han faren for kommende oversvømmelser. Enestående vandalisme blev det kaldt. Bølgesprøjtet mod klinten i 1872 kunne ses ½ mil fra kysten.⁴⁰ Strandvejen blev aldrig anlagt der.

I Jens P. Larsens Vandmøllegård i Jersie stod der på hjørneskabet i stuen i 1980'erne stadig en skibslanterne, der

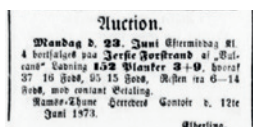

Bekendtgørelse over de mange forskellige sager, der er drevet ind på stranden ved Køge Bugt. Ejerne bedes melde sig. Berlingske Tidende. Den 24. december 1872.

Brig Marie strandede ud for Skillingkroen. Nu er den til salg på en strandingsauktion. Trods alle odds kom briggen fri, og sejlede under navnet Frederikke. Den 25. februar 1873. Københavns Adressekontoir.

Barken Vulcan af Arendal blev købt af bjergningsentreprisen Oscar Petersen. Da skibet ikke kunne udta- ges, blev det brændt af. Tømmerlasten blev sat til salg. 14. juni 1873 Roskilde Avis.

stammede fra strandingsauktionerne i Skillingkroen. Den var blevet et arvestykke.

Vragods og arvegods

Efterhånden var ikke bare øjenvidner, men også deres efterkommere borte. Alligevel hænder det, at familiehistorier i nutiden kommer for en dag. En pige blev født på stormflods- dagen i Jersie. Familien skulle nu have givet besked til præ- sten, men grundet vejret blev det først næste dag, at familien sendte drengen til præsten med denne nyhed. Der må være sket nogle misforståelser. Efter præsten havde døbt husman- dens datter og givet hende navnet Kirsten Jensen, stod fami- lien med en dåbsattest, hvor datoen ikke passede. Præsten havde skrevet den 14. november 1872 som også blev noteret i Jersie sogns kirkebog. Da ingen brød sig om at anfægte autoriteterne, måtte Kirsten leve resten af sit liv med en for- kert fødselsdag og med tilnavnet *Stormflodstøsen*. Gravste- nen i Vallø Stifts gamle kirkegård viser stadig præstens skæ- vert – den 14. november 1872.⁴¹

Resterne af de gamle vrag ud for Jersie Strand stod i man- ge år og strittede i vejret til stor irritation for sommerhusejer- ne på stranden. Snedker-Hans boede på Tåstrupvejen i Jersie og kunne fortælle, at der omkring spanterne var dybe huller, men spanterne var ellers gode til at gemme sig bag ved, når strandjægerne skulle på skudhold af sælerne på revlerne.⁴²

Toldboden i Køge havn overgik til Rib House for et par år siden. Den gamle blå stormflods- søjle blev nedtaget og erstattet af en søjle i sort-hvid til højre for indgangen. Den hvide streg viser stormflo- dens højde. Foto Kjeld Ejdorf 12. november 2017.

Gammelt foto af Hotel Prindsen. Fiskere på torvet falbyder deres fisk. Her boede Holger Drachmann flere dage lige efter stormfloden. Bygningen ligger her endnu, men Prindsen er borte. Bygningen med hotellet blev solgt 1950. Foto ukendt år. Køge Byhistoriske Arkiv.

Stormfloden og alle ulykkerne rystede den danske folkesjæl. Enhver kunne forstille sig angsten, og nu higede man efter solstrålehistorier. Den ukendte heltedige redningsmand kunne Holger Drachmann give troværdighed med sin lille tegning i Flinchs Almanak 1874.

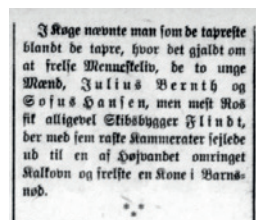
En dag i 1937 blev vrage bortsprængt til glæde for landligerne.⁴³ Næsten fjernet er nok den korrekte forklaring, for lidt vrage blev tilbage.

I løbet 1900-tallet voksede Staunings Ø og Ølseagle Revle frem til glæde for befolkningens fritidsliv. Takket være stormfloders bølger og opbyggende transport af sand langs kysten gennem tusinder af år opstod nutidens lange strande ved Køge Bugt.

Træet går igen blandt flere "fund". I 2007 fandt en arving mange stabler af tykke, gamle egeplanker på gårdens loft i Greve. Det var fristende at antage, at det stammede fra en skibsladning tømmer eller fra et skib, som var havnet på gården til senere brug. Nu havde plankerne ligget her så længe, at tiden var løbet fra dem. Da arvingen intet kendte til plankerne, blev sagen ikke opklaret.⁴⁴

Havet sletter alle spor

Skal man tro Nicholas Monsarrats dystre romantitel, så er det slut med fund fra den maritime fortid. Alligevel arrangerede Køge Museum i 2009 – 2010 en stor udstilling under navnet "Havet sletter ikke spor" med gode eksempler, der sagde ud-

De tapreste blandt de tapre. 50 år efter stormfloden får skibsbygger Flindt endnu en gang profileret sin heltestatus. Avisartiklen viser, at den utrolige stormflods uhyggelige resultater havde bidt sig fast i den folkelige bevidsthed. Den 13. november 1912. Roskilde Dagblad.

sagnet imod. Herunder var der flere effekter fra stormfloden, bl.a. Drachmanns prægtige maleri af skibe ved indløbet til Køge havn og en norsk skibskikkert ude fra Skillingkroen.

Ude i Jersie Strandpark ved Staunings Ø blev opsat en planche af Køge Museum, der fortalte om de tre vragester, som ligger herude på lavere vand. Nogen sikkerhed for, at de skulle stamme fra stormfloden, var der dog ikke.

I verdenskrigene kneb det gevaldigt med brændsel i Danmark. Her kunne resterne af vrage kommer de heldige findere til nytte⁴⁵. Også fiskerne fra Mosede kendte til, at opfisket tømmer kunne bruges. Det skulle endog være ganske fortrinligt, for det gamle tømmer brændte som kul. Selv om det næppe var fra stormfloden alt sammen, så hedder det altid i Køge Bugt, når noget gammelt træ dukker op: Det er fra Stormfloden!

Kilder og litteratur:

Drachmann, Holger: Efter Orkanen. Pennetegninger fra Kysten. *Dagbladet* den 25. november 1872 f.f. dage.

Ejldorf, Kjeld: Stormfloden den 13. november 1872, Danmarks største strandingskatastrofe. 2002.

Ingemann, L.: *Stormfloden 1872. Et 75 års minde*. 1947.

Korfitzen, Valdemar: *Stormfloden den 12-13. november 1872. En samlet beretning*. 1872.

Schytte, Julius: *Stormfloden den 13. november 1872. En samlet beretning*. 1873.

Østsjællands Folkeblad 12/11 1912: Stormfloden 1872. Et 40 Aars Minde.

Østsjællands Folkeblad 12/11 1942: Reddet op af vuggen. Da folk kom sejlene ad Vestergade i Køge

Jens P. Larsens erindringer fra Vandmøllegården i Jersie. Solrød Lokalhistoriske Arkiv.

Noter:

1 *Roskilde Dagblad*: 15. november 1897. Havskummet.

2 *Køge Bys historie*. 1932: Turistforeningen for Kjøge og omegn. Victor Hermansen. s. 427.

3 Militærets landkort 1872 efter stormfloden. Rigsarkivet.

4 Julius Schytte: s. 9.

5 Valdemar Korfitzen: s. 55.

6 Valdemar Korfitzen: s. 56.

7 *Frederiksborg Amtstavis* 28. november 1872: Vandet rejste sig pludselig i en højde på 2 alen.

8 Julius Schytte: s. 9.

9 *Kjøge og Omegns Dagblad* 18. november 1872: Vedr. Kongen og Dronningen.

- 10 *Kjøge og Omegns Dagblad* 18. november 1872: Bidrag til de vandlidte.
- 11 1 rigsdaler er lig med 96 skilling. Fra 1874 ved møntreformen lig med 2 kroner.
- 12 Køge sogn kirkebog 1873. Lars Peter Jensens dåb.
- 13 *Ministerialtidende* 1873, nr. 19 Kongelige nådesbevisninger.
- 14 *Køge Bys Historie* 1932, s. 436.
- 15 Tune-Ramsø herreders strandingsprotokol 1872-72.
- 16 Landsarkivet. Retsbetjenten 2, Gl. Roskilde Amt, Afd. F, Auktionsprotokol 1872-1895.
- 17 Opffer: *Køge Aarboeg* 1904, s. 20: De hollandske skibe Jantje Berg og Betzy. Købt af rederiet Gammelkjøge. Efter reparation navnene Håbet og Margrethe.
- 18 *Socialisten* 9. december 1873: bl.a. Betzy.
- 19 *Berlingske Tidende* 3. januar 1873: Strandingsauktion. Vulcan.
- 20 Landsarkivet, Retsbetjenten 2, Gl. Roskilde Amt, Afd. F, Auktionsprotokol 1872-1875. nr. 38. 18. dec. bark Hermod. do. nr. 7, 3. feb, 1873, Skillingkroen, Auktion Vulcan, Hermod og Sommeren. Oscar Petersen af Kastrup. (Ved en fejl i protokollen skrives Karlstrup – i stedet for Kastrup. Sidstnævnte er korrekt).
- 21 *Berlingske Tidende* 31. marts 1873: Barkskipet Vulcan beliggende ved Skillingkroen afbrændes.
- 22 Jens P. Larsens erindringer. Solrød Lokalhistoriske Arkiv.
- 23 *Berlingske Tidende* 25. januar 1873: Strandingsauktion. Skillingkroen, Hermods jernlast.
- 24 15. november 1892 *Roskilde Dagblad*: Skillingkroen.
- 25 G. Vedsø: *Barnemindet rækker langt*, samt Fred. Vedsø: *Hvorfra vi kom*. s. 207. Solrød lokalhistoriske arkiv.
- 26 *Roskilde Dagblad* 16. november 1897: Et øjenvidne fra Skillingkroen. En erindring efter 25 år.
- 27 *Østsjællands Folkeblad* 8. oktober 1934: J. Vedsø vedr. Skillingkroen.
- 28 G. Vedsø: *Barnemindet rækker langt*. Solrød Lokalhistoriske Arkiv.
- 29 Indenrigsministeriets papirer. Underskrevet af herredsfoged Elberling. Indenrigsministeriets Arkiv. vedr. Stormfloden j.nr. 1997/1872 – 14. Nov. 1872 R. 863-72 a. 1997 21/1 73.
- 30 *Østsjællands Folkeblad* 8. oktober 1934: Vedr. familien Vedsø har familieforbindelser til Skillingkroen, Driftebrogård og Driftebrohus.
- 31 *Kjøge Avis* 1883 Særtryk: Minder fra Stormfloden den 13de november 1872. Skizzer af Frederik Opffer. Side 13. (Historierne ligner Østsjællands Folkeblad ved de i 1900 – 1910 udgivne årbøger).
- 32 Skulle det mon være Galathea under dens jordomsejling 1845-47? Distriktslæge Henrik Johan Mathiessen, f. ca. 1816.
- 33 Personlig meddelelse snedkermester Arne Hansen, Karlslunde Strandvej, til Kjeld Ejedorf ca. 2001.
- 34 *Berlingske Tidende*: 24. december 1872.

- 35 Valdemar Mortensen: *Karlsunde Sogn*. 1939, s. 18. Vedr. lam: Samt Dags-Telegraphen 16. november 1872: Under Orkanens virkninger: Meilgården på Amager mistede 56 får og lam. Andre steder tales om runkelroer 18. november 1872 i Lolland Falsters Stiftstidende: Vedr. runkelroer og kålrabi, i Avedøre og Ishøj strand.
- 36 *Kjøge Avis* 26. oktober 1877: Fiskeriet ramt af nedgang pga. stormfloden. Tangbevoksningen revet op i 1872 og i 1875.
- 37 *Berlingske Tidende* 12. april 1873: Brug af vandkikkert.
- 38 Minder fra stormfloden, den 13. november 1872. Skizzer af Frederik Opffer. Redaktør af *Kjøge Avis*. 1883.
- 39 Kjeld Ejdorf: s. 64. Samt J.S. Hohlenberg: *Tidsskrift for Søvæsen* 1874. Redningsvæsenets Aarsberetninger for 1871-72 og 1872-73 samt forlisenen under Stormfloden den 13. november 1872. s. 104.
- 40 *Betænkning angaaende Anlæg af en Vej langs Stranden ved Køge Bugt*. 1922. s.18 m.fl.
- 41 Ingolf Hansen m.fl. mundtlig meddelelse 8/3 2001 til Kjeld Ejdorf: Pigen Kirsten Jensen, født i Jersie, gift Pedersen.
- 42 Mange sæler på revlerne. *Vejle Amts Folkeblad*: 15. juni 1877, samt Karl-Johan Rubæk: *Solrød Lokalhitoriske Forening* 4-81, s. 9. Oplysning om sæler: Snedker-Hans (Olsen) til Kjeld Ejdorf.
- 43 Jersie Strands Grundejerforening 1926-76, s. 4. 1937. Solrød Lokalhitoriske Arkiv.
- 44 Besøg på gården ved Kjeld Ejdorf.
- 45 *Havdrup-Solrød Sognebog. Træk af de 2 sognes historie*. 1982. 2. opl. s. 254-55, Interview ved Kjeld Ejdorf med Tyge Pedersen (stammer fra fiskerfamilie Greve Strand).